

รัฐศาสตร์ในจิตรกรรม: การวิเคราะห์เชิงสร้างสรรค์
กรณีศึกษา จิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดบุญวาทย์วิหาร จังหวัดลำปาง
Political Science in Painting: A Creative Analysis, a Case Study of the Mural
Paintings in the Ordination Hall of Wat Bunyawat Wihan, Lampang Province

อนันต์ อุปสอด¹ / ศยามล อินทียศ²

Anan Upasod / Sayamon Inthiyod

¹สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นที่ยั่งยืน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
 Sustainable Local Development Strategy Program, Faculty of Humanities and Social Sciences,
 Lampang Rajabhat University

อีเมล : ananupasod9541@gmail.com

²สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

Political Science Program, Faculty of Social Sciences, Mahamakut Buddhist University, Lanna Campus

อีเมล : poyesean@hotmail.com

DOI: <https://doi.org/10.14456/jhusoc.2026.12>

Received: 7 May 2026 ; Revised: 21 May 2026 ; Accepted: 4 August 2026

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์แนวคิดทางรัฐศาสตร์ที่สะท้อนอยู่ในจิตรกรรมฝาผนัง 2) ศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างจิตรกรรมกับบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในช่วงเวลาที่สร้างสรรค์ และ 3) เสนอแนวทางการใช้ศิลปะจิตรกรรมเป็นเครื่องมือในการศึกษารัฐศาสตร์เชิงสร้างสรรค์ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพผ่านการวิเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านพระพุทธศาสนา รัฐศาสตร์ สังคม และศิลปกรรม ผลการวิจัยพบว่า 1) จิตรกรรมฝาผนังวัดบุญวาทย์วิหาร จำนวน 81 ภาพ มิได้ทำหน้าที่เพียงการบอกเล่าพุทธประวัติและชาดก แต่ยังทำหน้าที่เป็น “บทความทางการเมือง” ที่สะท้อนอุดมการณ์ทางการเมืองและความสัมพันธ์เชิงอำนาจ โดยเฉพาะอุดมการณ์ “ธรรมราชา” ที่เน้นย้ำความชอบธรรมของผู้ปกครองผ่านคุณธรรมและการเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภก 2) ในมิติทางเศรษฐกิจ ภาพเขียนสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจทางโลกและเศรษฐกิจแห่งบุญผ่านการสละทรัพย์สินเพื่อค้ำจุนศาสนา ขณะที่ในมิติสังคม จิตรกรรมทำหน้าที่เป็น “เอกสารทางสังคม” ที่บันทึกโครงสร้าง ค่านิยม และการเปลี่ยนแปลงของอำนาจการปกครองในช่วงรัชสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งเป็นช่วงที่ลำปางอยู่ภายใต้การปกครองของเจ้าบุญวาทย์วงศ์มานิต 3) จิตรกรรมฝาผนังสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารทางการเมืองและเป็นสื่อการเรียนการสอนรัฐศาสตร์เชิงสร้างสรรค์ เพื่อให้เข้าใจถึงพลวัตความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนาและสังคมไทยได้อย่างเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ : รัฐศาสตร์ในจิตรกรรม, วัดบุญวาทย์วิหาร พระอารามหลวง, อุดมการณ์ทางการเมือง, ธรรมราชา, รัฐศาสตร์เชิงสร้างสรรค์

² Corresponding author's E-mail: poyesean@hotmail.com

Abstract

This research aimed to: 1) analyze political science concepts reflected in the murals; 2) examine the connection between the murals and the political, economic, and social contexts during their creation; and 3) propose guidelines for using mural art as a tool for creative political science studies. The study employed a qualitative research methodology, including document analysis, in-depth interviews, and focus group discussions with experts in Buddhism, political science, sociology, and fine arts. The findings revealed that the 81 murals at Wat Bunyawat Wihan Phra Aram Luang in Lampang do not merely function as religious narratives of the Buddha's life and Jataka tales. Instead, they act as "political articles" reflecting political ideologies and power relations. Notably, the "Dhammaraja" (Righteous King) ideology was emphasized, whereby the ruler's legitimacy is grounded in virtue and the patronage of Buddhism. Economically, the paintings depicted the relationship between the secular economy and the "merit economy," illustrating the use of wealth to support religion. Socially, the murals served as "social documents" recording the structure, values, and shifts in governing power during the reign of King Rama VI, a period when Lampang was under the rule of Chao Bunyawat Wongmanit. The research suggested that murals can be utilized as political communication tools and educational media for creative political science studies to provide a concrete understanding of the dynamics between the state, religion, and Thai society.

Keywords: Political Science in Murals, Wat Bunyawat Wihan Phra Aram Luang Lampang, Political Ideology, Dhammaraja, Creative Political Science

บทนำ

ในมิติของรัฐศาสตร์สมัยใหม่ การศึกษารัฐและการเมืองไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการวิเคราะห์โครงสร้างสถาบันทางการเมือง นิติบัญญัติ หรือการบริหารราชการแผ่นดินในรูปแบบที่เป็นทางการเท่านั้น แต่ยังขยายขอบเขตไปสู่การสำรวจ "วัฒนธรรมทางการเมือง" (Political Culture) และ "สัญลักษณ์ทางอำนาจ" ที่แฝงเร้นอยู่ในมิติต่าง ๆ ของสังคม (Inglehart, 1997) ศิลปะในฐานะที่เป็นผลผลิตทางวัฒนธรรม มิได้ทำหน้าที่เพียงเพื่อความสุนทรีย์หรือการจรรโลงใจเท่านั้น แต่ศิลปะคือ "ภาษา" ชนิดหนึ่งที่ทำหน้าที่สื่อสารอุดมการณ์ ความเชื่อ และความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครอง (Edelman, 1995) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของสังคมไทยที่ความสัมพันธ์ระหว่าง "รัฐ" และ "ศาสนา" มีความแนบแน่นและเกี่ยวพันกันมาอย่างยาวนาน จิตรกรรมฝาผนังในศาสนสถานจึงกลายเป็นพื้นที่สำคัญในการประทับชุดความคิดทางการเมือง (Political Imprinting) ที่รัฐหรือชนชั้นนำต้องการส่งผ่านไปยังประชาชน

จิตรกรรมฝาผนังวัดบุญวาทย์วิหาร พระอารามหลวง จังหวัดลำปาง ถือเป็นกรณีศึกษาที่มีความโดดเด่นและมีนัยสำคัญทางประวัติศาสตร์การเมืองไทยอย่างยิ่ง จิตรกรรมเหล่านี้ถูกสร้างสรรค์ขึ้นในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ยามกำลังเผชิญกับการปรับตัวเข้าสู่ความเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ (Modern State) และการรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง (Centralization) ขณะเดียวกันในพื้นที่ส่วนภูมิภาคอย่างนครลำปาง ก็เป็นช่วงเวลาของเจ้าบุญวาทย์วงศ์มานิต เจ้าผู้ครองนคร

ลำปางองค์สุดท้าย ผู้ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการวางรากฐานการพัฒนาเมืองและแสดงความจงรักภักดีต่อสยาม ดังนั้น จิตรกรรมฝาผนังจำนวน 81 ภาพภายในพระอุโบสถแห่งนี้ จึงเปรียบเสมือน “จดหมายเหตุทางรัฐศาสตร์” ที่บันทึกสภาวะการเปลี่ยนผ่านของอำนาจและการหลอมรวมอุดมการณ์ทางศาสนาเข้ากับการเมืองการปกครองอย่างเป็นรูปธรรม

ปัญหาสำคัญที่นำมาสู่การวิจัยครั้งนี้คือ การที่จิตรกรรมฝาผนังส่วนใหญ่มักถูกตีความเพียงในแง่ของพุทธประวัติหรือทศชาติชาดก เพื่อการกล่อมเกลாதงศัลยกรรมเพียงอย่างเดียว (ปรีญญาณี ประสพเนตร, 2542) ส่งผลให้ “รหัสลับทางการเมือง” ที่ซ่อนอยู่ภายใต้พู่กันและลายเส้นถูกละเลยไป การขาดการวิเคราะห์เชิงลึกในมิติรัฐศาสตร์ทำให้เรามองไม่เห็นภาพสะท้อนของความชอบธรรม (Legitimacy) และการใช้อำนาจนำ (Hegemony) ที่สอดแทรกอยู่ในภาพพุทธประวัติ เช่น การนำเสนอภาพลักษณะของกษัตริย์ในฐานะ “ธรรมราชา” (Dhammaraja) ซึ่งเป็นอุดมการณ์หลักที่ค้ำจุนระบอบการปกครองของไทยมาทุกยุคสมัย (จักร์ พันธุ์ชูเพชร, 2557) หากปราศจากกระบวนการวิเคราะห์เชิงสร้างสรรค์ที่เชื่อมโยงศิลปะเข้ากับบริบททางสังคมและเศรษฐกิจแล้ว คุณค่าของจิตรกรรมเหล่านี้อาจถูกจำกัดอยู่เพียงโบราณวัตถุที่รอวันเสื่อมสลาย โดยมีได้ทำหน้าที่เป็นบทเรียนทางการเมืองให้กับคนรุ่นหลัง

การวิจัยครั้งนี้ไม่ได้พิจารณาเพียงภาพลักษณ์ภายนอก แต่ต้องการเจาะลึกไปถึง 3 มิติสำคัญ: มิติทางรัฐศาสตร์: วิเคราะห์ว่าภาพเขียนเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสร้างความชอบธรรม (Legitimation) อย่างไร ตัวอย่างเช่น การนำเสนอภาพ “มหาภิเนษกรรม” หรือ “การออกมหาภิเนษกรรม” ในพุทธประวัติ อาจถูกตีความในแง่ของความรับผิดชอบของผู้ปกครองต่อสังคม (Social Responsibility) และการยอมสละอำนาจเพื่อประโยชน์สุขของปวงชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องสัญญาประชาคมในรูปแบบหนึ่ง นอกจากนี้ การนำเสนอภาพโครงสร้างทางอำนาจในภาพนรก-สวรรค์ ยังสะท้อนถึงการควบคุมทางสังคม (Social Control) ผ่านความเชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ มิติทางเศรษฐศาสตร์: จิตรกรรมสะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่าง “เศรษฐกิจทางโลก” และ “เศรษฐกิจแห่งบุญ” (Merit Economy) ภาพการบริจาคทานในพระเวสสันดรชาดก มิได้สะท้อนเพียงความใจบุญ แต่สะท้อนถึงการใช้ทรัพยากรและความมั่งคั่งเพื่อสร้าง “ทุนทางสังคม” (Social Capital) และความมั่นคงในอำนาจของผู้ปกครองท้องถิ่นในสมัยนั้น มิติทางสังคมศาสตร์: จิตรกรรมทำหน้าที่เป็น “เอกสารทางสังคม” (Social Document) ที่บันทึกวิถีชีวิต การแต่งกาย และการรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาในนครลำปาง ซึ่งสิ่งเหล่านี้คือตัวบ่งชี้การเปลี่ยนแปลงสถานะทางสังคมและการจัดลำดับชั้นทางสังคม (Social Stratification) ในยุคอาณานิคมที่สยามต้องปรับปรุงตนเองให้เป็น “อารยะ” (Civilized) เพื่อหลีกเลี่ยงการตกเป็นเมืองขึ้น

ความสำคัญประการสุดท้ายของการวิจัยนี้ คือการเสนอแนวทาง “รัฐศาสตร์เชิงสร้างสรรค์” (Creative Political Science) ซึ่งเป็นการนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนและการสื่อสารสาธารณะ ในยุคปัจจุบันที่สื่อภาพ (Visual Media) มีอิทธิพลต่อความคิดของผู้คน การกลับไปทำความเข้าใจสื่อภาพโบราณอย่างจิตรกรรมฝาผนัง จะช่วยให้ผู้ศึกษาสามารถฝึกทักษะการวิพากษ์ (Critical Thinking) และการถอดรหัสสัญลักษณ์เชิงอำนาจในโลกสมัยใหม่ได้ดียิ่งขึ้น การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์หรือนวัตกรรมทางการศึกษาจากข้อมูลวิจัย จะช่วยให้การศึกษารัฐศาสตร์ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงในตำรา แต่สามารถสัมผัสได้จากผนังพระอุโบสถใกล้ตัว ด้วยเหตุนี้ การศึกษาเรื่อง “รัฐศาสตร์ในจิตรกรรม: กระบวนการวิเคราะห์เชิงสร้างสรรค์ กรณีศึกษาจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดบุญญาวาสวิหาร” จึงเป็นการทำงานเชิงรุกเพื่อรื้อฟื้นคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมล้านนา ให้กลับมาทำหน้าที่เป็นเข็มทิศทางการเมืองและสังคมสำหรับคนรุ่น

ปัจจุบัน อันจะนำไปสู่ความตระหนักรู้ในสิทธิ หน้าที่ และพลวัตของอำนาจที่อยู่รอบตัวเราอย่างรอบด้านและยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อให้การดำเนินงานวิจัยเป็นไปอย่างเป็นระบบและตอบโจทย์ความสำคัญข้างต้น ผู้วิจัยจึงกำหนดวัตถุประสงค์ไว้ 3 ประการ ดังนี้:

- 1) เพื่อวิเคราะห์แนวคิดทางรัฐศาสตร์ที่สะท้อนอยู่ในจิตรกรรมฝาผนังของพระอุโบสถวัดบุญญาวาศวิหาร โดยเน้นการศึกษาการถ่ายทอดอุดมการณ์ทางการเมือง ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และโครงสร้างทางสังคม
- 2) เพื่อศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างจิตรกรรมฝาผนังกับบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในช่วงเวลาที่สร้างสรรค์ (รัชสมัยรัชกาลที่ 6) โดยพิจารณาผลกระทบของนโยบายรัฐและความเปลี่ยนแปลงของอำนาจการปกครองในท้องถิ่น
- 3) เพื่อเสนอแนวทางในการใช้ศิลปะจิตรกรรมเป็นเครื่องมือในการศึกษารัฐศาสตร์เชิงสร้างสรรค์ ผ่านกระบวนการวิเคราะห์ที่สามารถประยุกต์ใช้กับการสื่อสารอำนาจและอุดมการณ์ในบริบทไทยสมัยใหม่

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รัฐศาสตร์ในจิตรกรรม: กระบวนการวิเคราะห์เชิงสร้างสรรค์ กรณีศึกษาจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดบุญญาวาศวิหาร” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งมุ่งเน้นการตีความสัญลักษณ์และการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงลึก โดยมีรายละเอียดขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ระเบียบวิธีวิจัยและรูปแบบการวิจัย ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Methodology) โดยเน้นการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) จากภาพจิตรกรรมฝาผนัง และการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์สังคม (Social History Research) เพื่อเชื่อมโยงภาพเขียนเข้ากับบริบททางการเมืองและสังคมในสมัยรัชกาลที่ 6 และสมัยของเจ้าบุญวาทย์วงศ์มานิต

2. แหล่งข้อมูลและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยกำหนดแหล่งข้อมูลออกเป็น 2 ส่วนหลัก คือ

2.1 แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source): ได้แก่ ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดบุญญาวาศวิหาร จำนวนทั้งสิ้น 81 ภาพ (แบ่งเป็นภาพพุทธประวัติ 63 ภาพ และชาดก/ตำนาน 18 ภาพ)

2.2 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants): ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้เชี่ยวชาญ 4 ด้าน จำนวนด้านละ 3-5 ท่าน รวมทั้งสิ้น 15 ท่าน ประกอบด้วย:

กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนาและคตินิยม

กลุ่มนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์และการปกครอง

กลุ่มนักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา (ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นลำปาง)

กลุ่มศิลปินและนักวิชาการด้านจิตรกรรมไทย

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบบันทึกการวิเคราะห์ภาพจิตรกรรม: ใช้สำหรับบันทึกรายละเอียด องค์ประกอบภาพ และสัญลักษณ์ที่ปรากฏในแต่ละภาพ

2. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview): ชนิดแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) เพื่อดึงทัศนะของผู้เชี่ยวชาญต่อการตีความรัฐศาสตร์ในมิติต่าง ๆ

3. ประเด็นการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion): เพื่อหาข้อสรุปและแนวทางการสร้างสรรค์นวัตกรรมจากงานวิจัย

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนดังนี้:

ขั้นที่ 1: การสำรวจและบันทึกภาพ ดำเนินการลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อบันทึกภาพถ่ายจิตรกรรมฝาผนังทั้ง 81 ภาพอย่างละเอียด พร้อมศึกษาประวัติความเป็นมาของวัดและการสร้างภาพ

ขั้นที่ 2: การศึกษาเอกสาร (Documentary Research) ศึกษาค้นคว้าจากพงศาวดาร จดหมายเหตุ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์นครลำปางและอุดมการณ์รัฐไทยในสมัยรัชกาลที่ 6

ขั้นที่ 3: การสัมภาษณ์เชิงลึก ลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญตามประเด็นที่กำหนด

ขั้นที่ 4: การจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ เพื่อวิพากษ์ผลการวิเคราะห์และสรุปแนวทางการประยุกต์ใช้จิตรกรรมเป็นสื่อการสอนรัฐศาสตร์เชิงสร้างสรรค์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูล 3 รูปแบบ (Triangulation) เพื่อความเที่ยงตรง:

การวิเคราะห์เชิงสัญลักษณ์ (Semiotic Analysis): วิเคราะห์ความหมายที่ซ่อนอยู่ภายใต้ภาพลักษณ์และสัญลักษณ์ทางอำนาจ

การวิเคราะห์บริบท (Contextual Analysis): เชื่อมโยงข้อมูลจากภาพกับสถานการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจในอดีต

การสังเคราะห์ข้อมูล (Data Synthesis): นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการศึกษาเอกสารมาประมวลผลตามวัตถุประสงค์การวิจัย และนำเสนอในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

6. การตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ทั้งด้านข้อมูล (Data) ด้านบุคคล (Person) และด้านทฤษฎี (Theory) เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลที่ได้รับจากแหล่งต่าง ๆ ก่อนนำมาสรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาและวิเคราะห์ภาพจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดบุญวาทย์วิหาร จำนวน 81 ภาพ (พุทธประวัติ 63 ภาพ และชาดก/ตำนาน 18 ภาพ) ผู้วิจัยได้ดำเนินการสังเคราะห์ข้อมูลผ่านกระบวนการถอดรหัสสัญลักษณ์และการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ โดยสามารถจำแนกผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. แนวคิดทางรัฐศาสตร์ที่สะท้อนผ่านจิตรกรรมฝาผนัง

ผลการวิเคราะห์ภาพจิตรกรรมฝาผนังทั้ง 81 ภาพในพระอุโบสถวัดบุญวาทย์วิหาร พระอารามหลวงพบว่าภาพจิตรกรรมเหล่านี้ ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงบอกเล่าเรื่องราวทางพุทธศาสนา แต่ยังฝังรหัสอุดมการณ์ทางการเมือง โครงสร้างอำนาจ และลำดับชั้นทางสังคมไว้อย่างแนบเนียนในภาษาของภาพ กลุ่มภาพรัฐศาสตร์ทั้ง 5 ภาพที่คัดเลือกไว้สะท้อนมิตินี้ได้อย่างชัดเจน ภาพพระราชพิธีอภิเษกสมรสพระเจ้าสุทโธทนะกับพระนางสิริมหามายา (ภาพที่ 5) แสดงให้เห็นการสถาปนาความชอบธรรมทางการเมืองผ่านพิธีกรรม ผู้สร้างได้ถ่ายทอดแนวคิดที่ว่าอำนาจของกษัตริย์มิใช่เพียงเรื่องโลกียะ แต่ได้รับการรับรองจากสวรรค์ผ่านเหล่าเทพที่โปรยดอกไม้ทิพย์จากเบื้องบน ที่สอดคล้องกับทฤษฎีความชอบธรรมตามจารีตประเพณีของ Max Weber ในขณะที่ภาพโปรดขูลี 3 พี่น้อง (ภาพที่ 42) สะท้อนยุทธศาสตร์การขยายอำนาจนำทางจิตวิญญาณด้วย “อำนาจละมุนหรืออำนาจโน้มน้า” (Soft Power) โดยพระพุทธเจ้าทรงเปลี่ยนผู้นำทางความคิดของสังคมมคธ ซึ่งนำไปสู่การ

เปลี่ยนทิศทางศรัทธาของมวลชนทั้งหมดในลักษณะที่ทฤษฎีเครือข่าย (Network Theory) ที่อธิบายได้ว่าเป็น การเปลี่ยน “ศูนย์กลาง” ของทิศทางในสังคม

ภาพโปรตพระเจ้าพิมพิสาร (ภาพที่ 45) แสดงต้นแบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างศาสนจักรกับ อาณาจักรอย่างชัดเจนที่สุด การที่กษัตริย์ผู้ทรงอำนาจยอมประทับนั่งฟังธรรมและถวายพระเวฬุวันมหาวิหาร คือการสร้างระบบที่ศาสนามอบความชอบธรรมให้รัฐ ขณะที่รัฐมอบความมั่นคงทางทรัพยากรให้สถาบัน ศาสนา โมเดลนี้ได้กลายเป็นรากฐานของรัฐพุทธในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงประเทศไทย ส่วนภาพโทณ พราหมณ์ใกล้เคียงสงครามแย่งชิงพระบรมสารีริกธาตุ (ภาพที่ 62) เป็นกรณีศึกษาคลาสสิกของการใกล้เคียง โดยบุคคลที่สาม ซึ่งแสดงให้เห็นว่าหลักธรรมสามารถนำมาแก้วิกฤตการณ์ระหว่างรัฐได้ และภาพพระมหา อุคุตปราบพญามาร (ภาพที่ 80) สร้างกฎบัตรเชิงตำนานที่ให้ความชอบธรรมแก่บทบาทของสถาบันสงฆ์ใน ฐานะ “ผู้พิทักษ์” รัฐพุทธ

2. ความเชื่อมโยงกับบริบทการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในสมัยรัชกาลที่ 6

ผลการวิเคราะห์กลุ่มภาพเศรษฐกิจและสังคมรวม 10 ภาพ เผยให้เห็นว่าจิตรกรรมฝาผนังวัดบุญวาทย์ วิหารสะท้อนพลวัตทางสังคมของช่วงเปลี่ยนผ่านในรัชสมัยรัชกาลที่ 6 อย่างมีนัยสำคัญ ภาพกองเกวียนนาย พาณิชย์และตปุสสะ-ภัลลิกะถวายภัตตาหาร (ภาพที่ 35 และ 36) ชี้ให้เห็นบทบาทของชนชั้นพ่อค้าในฐานะ กลไกขับเคลื่อนทั้งเศรษฐกิจและการเผยแผ่ศาสนา ซึ่งสะท้อนนโยบายส่งเสริมการค้าและการพัฒนาเศรษฐกิจ ที่รัฐสยามกำลังดำเนินอยู่ในช่วงเวลานั้น ภาพชุดเวสสันดรชาดก โดยเฉพาะกัณฑ์หิมพานต์ ทานกัณฑ์ และวน ประเวศน์ (ภาพที่ 65, 66 และ 67) สะท้อนอุดมการณ์ทางสังคมที่ซับซ้อน ในด้านหนึ่งเชิดชูอุดมคติของ “ธรรมราชา” ผู้สละสิ่งรักเพื่อประโยชน์ส่วนรวม แต่ในอีกด้านหนึ่งก็แสดงให้เห็นว่าอำนาจการปกครองต้อง อิงกับการยอมรับของมวลชน ประเด็นนี้มีความหมายเป็นพิเศษในบริบทของรัชสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งสถาบัน พระมหากษัตริย์กำลังปรับตัวสู่ความทันสมัยท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก

ส่วนกลุ่มภาพสังคมศาสตร์ ได้แก่ภาพโปรดยสกุลบุตร ภาพถวายบุรพเปรตพลี กัณฑ์ชูชก กัณฑ์กุมาร และกัณฑ์มัทรี (ภาพที่ 41, 46, 68, 71 และ 72) สะท้อนโครงสร้างทางสังคมผ่านมิติที่หลากหลาย ทั้งบทบาท ของชนชั้น ความสัมพันธ์เชิงเพศสภาพ การจัดการมรดกและความตาย และพลวัตของครอบครัวภายใต้แรง กดดันทางสังคม ภาพเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าจิตรกรรมฝาผนังในยุครัชกาลที่ 6 ทำหน้าที่เป็นกลไกถ่ายทอด ค่านิยมสำคัญของรัฐ ได้แก่ ความกตัญญู ความเสียสละ และการดำรงไว้ซึ่งความสงบเรียบร้อยของสังคม

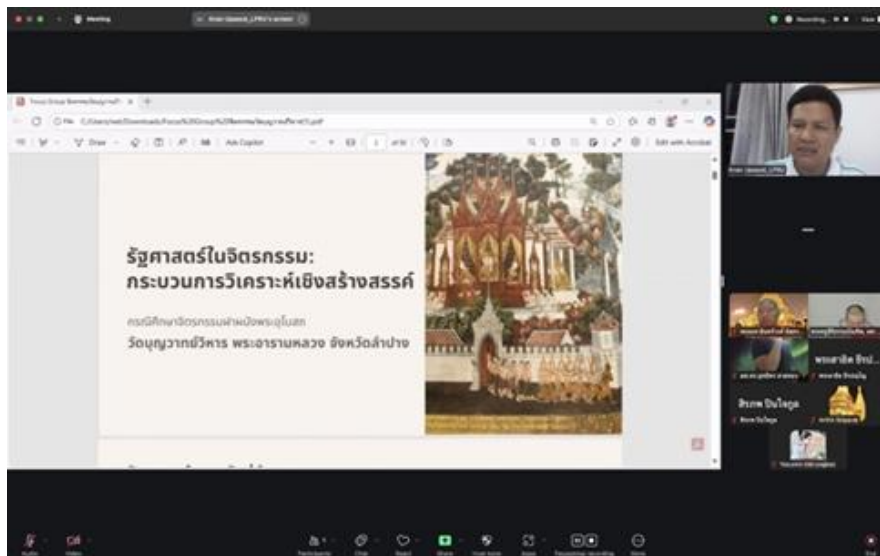
3. แนวทางการใช้จิตรกรรมเป็นเครื่องมือศึกษารัฐศาสตร์เชิงสร้างสรรค์

จากการวิเคราะห์ภาพ 15 ภาพผ่านกรอบผสมผสาน 6 ประเด็น ได้แก่ บริบทประวัติศาสตร์ สัญลักษณ์ในภาพ ความหมายเชิงสังคม-การเมือง ประเด็นรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ การวิเคราะห์ตัวละคร และมิติเศรษฐกิจ การวิจัยนี้เสนอกรอบการวิเคราะห์ที่สามารถประยุกต์ใช้กับจิตรกรรมฝาผนังในฐานะ เครื่องมือสื่อสารอำนาจและอุดมการณ์ได้จริงในบริบทไทยสมัยใหม่ กระบวนการดังกล่าวเริ่มจากการ “ถอดรหัสสัญลักษณ์” เพื่อตีความองค์ประกอบทางทัศนศิลป์ในฐานะข้อความทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นการ จัดวางตำแหน่งตัวละคร การใช้สี สถาปัตยกรรม หรือเครื่องแต่งกาย จากนั้นจึงนำทฤษฎีทางรัฐศาสตร์มา เชื่อมโยง เช่น ทฤษฎีอำนาจนำ (Hegemony) ทฤษฎีความชอบธรรม (Legitimacy) หรือแนวคิดอำนาจละมุน หรืออำนาจโน้มนำ (Soft Power) เพื่อสร้างบทสนทนาข้ามศาสตร์ระหว่างประวัติศาสตร์ศิลปะและรัฐศาสตร์ การวิเคราะห์ในลักษณะนี้ไม่เพียงช่วยให้เข้าใจการสื่อสารอุดมการณ์ในอดีต หากยังให้กรอบในการวิเคราะห์สื่อ และศิลปะร่วมสมัยที่รัฐและสังคมการเมืองไทยใช้ขับเคลื่อนอุดมการณ์ในปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วย

ดังนั้น กระบวนการวิเคราะห์เชิงสร้างสรรค์สู่รัฐศาสตร์เชิงสร้างสรรค์ จากการสังเคราะห์ผลการวิจัย ผู้วิจัยได้เสนอแนวทางการใช้จิตรกรรมเป็นเครื่องมือในการศึกษารัฐศาสตร์เชิงสร้างสรรค์ โดยการเปลี่ยนสถานะจาก “ผู้ชม” เป็น “ผู้ตีความ” (Interpreter) ผ่านโมเดลการถอดรหัส 3 ระดับ คือ 1) การมองเห็นเชิงประจักษ์ 2) การตีความเชิงอุดมการณ์ และ 3) การประยุกต์สู่บริบทสังคมร่วมสมัย เพื่อให้งานศิลปะท้องถิ่นกลายเป็นสื่อการเรียนรู้ที่สร้างความตระหนักรู้ถึงพลวัตของรัฐและสังคมไทยได้อย่างเป็นรูปธรรม

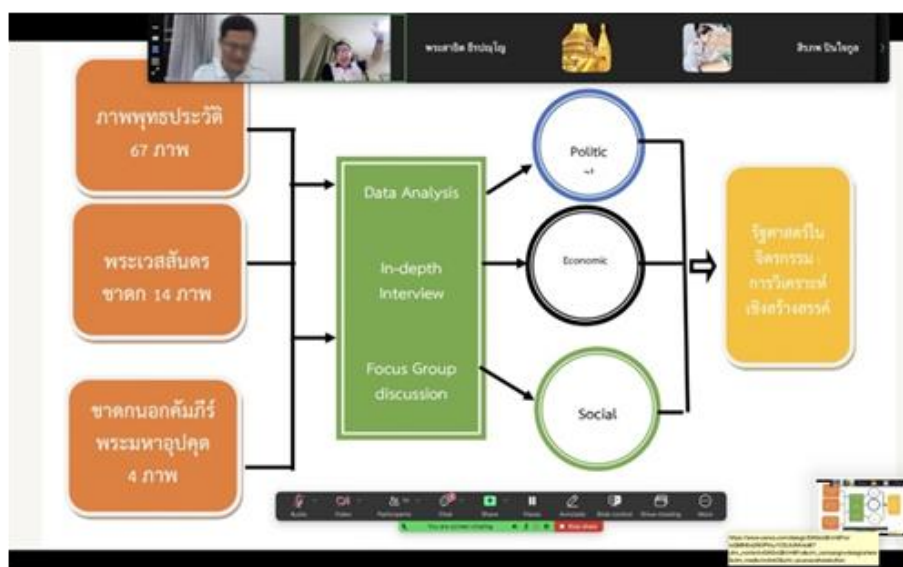
ภาพ 1

กิจกรรมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

ภาพ 2

ผู้วิจัยได้เสนอกรอบแนวคิดการวิจัยให้กับผู้ทรงได้ร่วมวิพากษ์

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รัฐศาสตร์ในจิตรกรรม: กระบวนการวิเคราะห์เชิงสร้างสรรค์ กรณีศึกษา จิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดบุญวาทย์วิหาร” ไม่ได้เป็นเพียงการถอดรหัสสภาพทางศาสนาในเชิงสุนทรียศาสตร์ แต่เป็นการสำรวจ “พื้นที่ทับซ้อน” ระหว่างความศรัทธากับอำนาจการปกครอง ซึ่งสามารถอภิปรายผลในมิติวิชาการเชิงลึกได้ดังนี้

1. จิตรกรรมในฐานะเครื่องมือสถาปนาความชอบธรรม (Legitimizing Power through Art)

ผลการวิจัยที่พบว่าภาพจิตรกรรมสะท้อนอุดมการณ์ “ธรรมราชา” อย่างเข้มข้นนั้น สอดคล้องกับแนวคิดของ Max Weber เรื่องความชอบธรรมในการใช้อำนาจ (Legitimate Authority) โดยเฉพาะความชอบธรรมแบบจารีตประเพณี (Traditional Authority) จิตรกรรมฝาผนังวัดบุญวาทย์วิหารทำหน้าที่เป็น “สื่อทางการเมือง” ที่ตอกย้ำว่า อำนาจปกครองของเจ้าผู้ครองนครลำปางและกษัตริย์แห่งสยาม มิได้มาจากการบังคับขู่เข็ญ แต่มาจาก “บุญบารมี” และ “ทศพิธราชธรรม” ในฉากพุทธประวัติที่เน้นย้ำถึงการสละความสุขส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม (มหาภิเนษกรมณ์) เป็นการสร้างชุดคำอธิบาย (Narrative) ให้กับประชาชนว่า ผู้ปกครองคือ “โพธิสัตว์” ผู้ชี้นำทางจิตวิญญาณและทางโลกไปพร้อมกัน ซึ่งความสัมพันธ์นี้ช่วยลดแรงเสียดทานทางการเมืองในยุคที่สยามกำลังเปลี่ยนผ่านสู่การรวมศูนย์อำนาจ (Centralization) ในสมัยรัชกาลที่ 6 งานวิจัยนี้จึงชี้ให้เห็นว่า ศิลปะคือกลไกของ “Soft Power” ที่รัฐใช้ในการกล่อมเกลாதองเมือง (Political Socialization) มานานก่อนที่คำนี้จะถูกนิยามขึ้นในปัจจุบัน

2. พื้นที่แห่งความขัดแย้งและการประนีประนอม: อาณาจักร vs ศาสนจักร

ความโดดเด่นของจิตรกรรมวัดบุญวาทย์วิหารคือการสะท้อนพลวัตระหว่าง “อำนาจรัฐ” และ “อำนาจสงฆ์” ในเชิงวิชาการ เราพบว่ามีการใช้สัญลักษณ์ในภาพเพื่อแสดงขอบเขตของอำนาจ (Territoriality of Power) เช่น การจัดวางตำแหน่งของพระพุทธรูปเจ้าหรือพระสงฆ์ให้สูงกว่าขุนนางและกษัตริย์ในเชิงระนาบ แต่ในขณะเดียวกัน รายละเอียดของภาพก็มักแสดงให้เห็นว่ากษัตริย์หรือเจ้าเมืองเป็นผู้อุปถัมภ์สูงสุด สภาวะนี้สะท้อนถึงทฤษฎี “สองอำนาจหลัก” (Dual Sovereignty) ที่เกื้อหนุนกัน การที่เจ้าบุญวาทย์วงศ์มานิตทรงอุปถัมภ์การเขียนภาพเหล่านี้ คือการส่งสัญญาณทางการเมืองว่า นครลำปางยังคงมีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมและศาสนา แม้ว่าอำนาจทางการเมืองการปกครองจะถูกดึงเข้าสู่กรุงเทพฯ มากขึ้นก็ตาม จิตรกรรมจึงเป็นพื้นที่การเจรจาต่อรอง (Negotiation) ระหว่างตัวตนท้องถิ่นกับอำนาจรัฐชาติสมัยใหม่

3. เศรษฐกิจแห่งบุญ: การเปลี่ยนทุนทางวัตถุให้เป็นทุนทางสัญลักษณ์

ในมิติเศรษฐศาสตร์การเมือง (Political Economy) งานวิจัยพบการสะท้อนของ “เศรษฐกิจแห่งบุญ” (Merit Economy) ที่ปรากฏในภาพเวสสันดรชาดก การวิเคราะห์ผ่านแนวคิด Pierre Bourdieu เรื่อง “ทุนทางสัญลักษณ์” (Symbolic Capital) แสดงให้เห็นว่า การบริจาคทานหรือการสร้างศาสนสถานขนาดใหญ่ มิใช่เพียงการทำบุญตามคติศาสนา แต่เป็นการลงทุนเพื่อเปลี่ยน “ทุนทางวัตถุ” (เงินทอง/ทรัพยากร) ให้กลายเป็น “ทุนทางสังคม” และ “ความชอบธรรมทางการเมือง” ภาพวิถีชีวิตชาวลำปางที่แทรกอยู่ในภาพจิตรกรรม เช่น ฉากการค้าขาย สินค้าจากต่างประเทศ และความรุ่งเรืองของหัวเมืองเหนือ เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ถึงความมั่งคั่งจากการค้าไม้และเกษตรกรรม ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญที่ทำให้ผู้นำท้องถิ่นมีทรัพยากรมากพอที่จะสร้างงานศิลปะเพื่อประกาศเกียรติยศ การศึกษาในส่วนนี้จึงช่วยเปลี่ยนมุมมองที่มีต่อจิตรกรรม จากการมองว่าเป็นเรื่อง “ตักสิล” มาเป็นการมองเห็น “การบริหารจัดการทรัพยากร” เพื่อความมั่นคงของรัฐ

4. จิตรกรรมในฐานะเอกสารทางสังคมและมานุษยวิทยา (Social Document)

ในเชิงสังคมศาสตร์ จิตรกรรมฝาผนังที่นี้คือ “จดหมายเหตุภาพถ่าย” (Visual Archive) ที่บันทึกการเปลี่ยนแปลงของสังคมลำปาง จากสังคมจารีตสู่สังคมกึ่งสมัยใหม่ เราพบภาพการแต่งกายแบบสากลนิยมที่ผสมผสานกับผ้าพื้นเมือง สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกที่ปรากฏในฉากเมืองโบราณ สิ่งเหล่านี้สะท้อนถึงการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Cultural Diffusion) และนโยบายสร้างความวิไล (Civilization) ในสมัยรัชกาลที่ 6 นอกจากนี้ การจัดลำดับชั้นทางสังคม (Social Stratification) ที่ปรากฏในภาพผ่านการแบ่งโซนพื้นที่ของ “ชนชั้นนำ” และ “ไพร่ฟ้า” (ภาพกาก) เป็นการบันทึกโครงสร้างสังคมแบบฐานันดรในอดีตได้อย่างชัดเจนที่สุด การศึกษาวิเคราะห์ภาพ “กาก” หรือภาพตัวประกอบชาวบ้าน ยังเผยให้เห็น “วัฒนธรรมต่อต้าน” (Counter-culture) เล็ก ๆ ผ่านอารมณ์ขันและกิริยาที่ไม่อยู่ในระเบียบ ซึ่งเป็นการลดทอนความตึงเครียดของโครงสร้างอำนาจที่เข้มงวดบนผนังวัด

5. รัฐศาสตร์เชิงสร้างสรรค์: การคืนชีวิตให้มรดกทางวัฒนธรรม

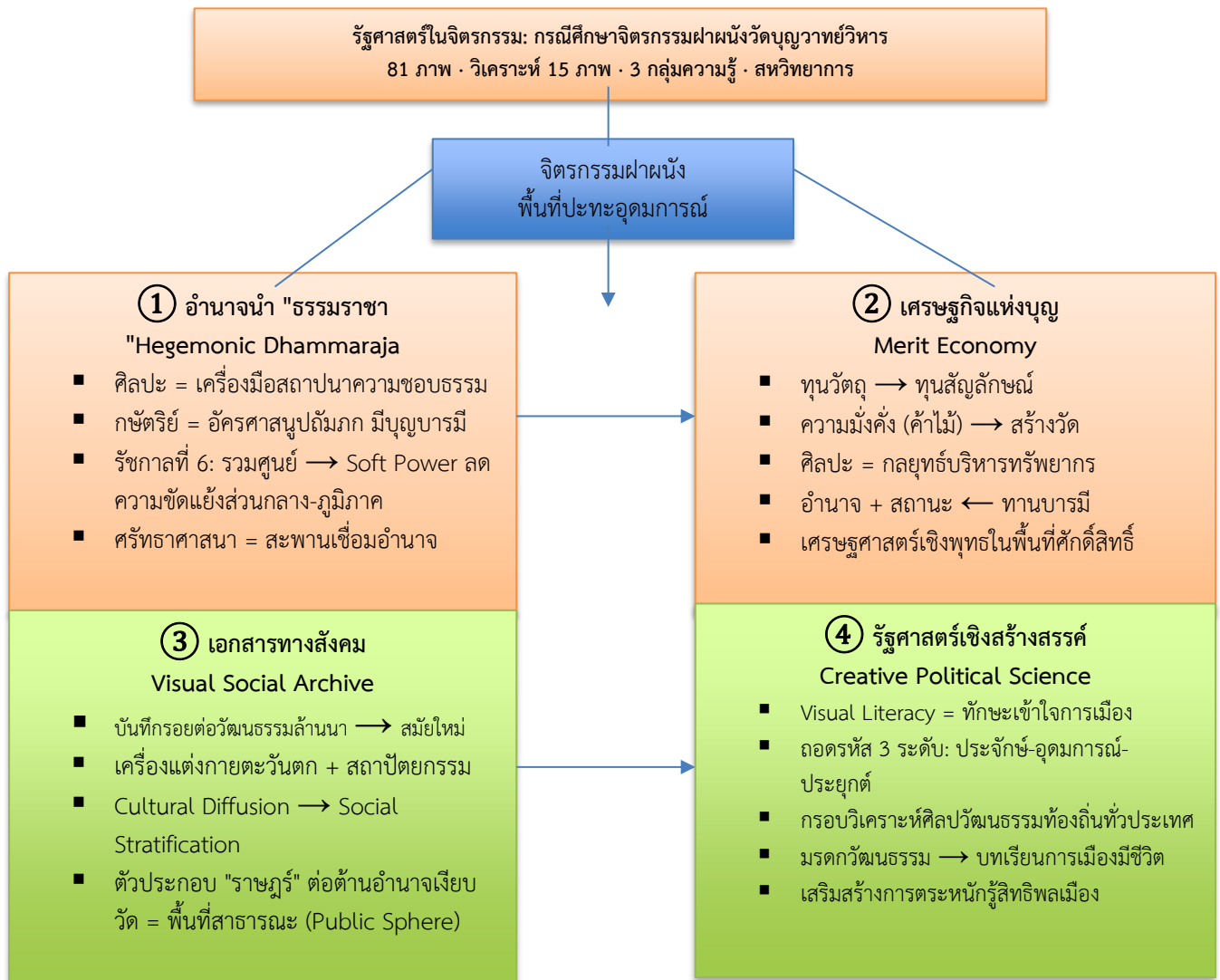
ผลสรุปที่สำคัญที่สุดของงานวิจัยนี้คือการเสนอแนวคิด “รัฐศาสตร์เชิงสร้างสรรค์” (Creative Political Science) ซึ่งเป็นการก้าวข้ามขีดจำกัดของวิทยาศาสตร์แบบแข็งตัว (Hard Science) ไปสู่การเป็นศาสตร์ที่บูรณาการกับมานุษยวิทยาและศิลปศาสตร์ ผู้วิจัยเห็นว่าการสอนรัฐศาสตร์ในสังคมไทยไม่ควรอ้างอิงเพียงทฤษฎีตะวันตก แต่ควรดึงเอา “ต้นทุนทางวัฒนธรรม” (Cultural Capital) ที่มีอยู่บนฝาผนังวัดมาเป็นสื่อเรียนรู้ กระบวนการวิเคราะห์เชิงสร้างสรรค์ที่ได้จากงานวิจัยนี้ สามารถนำไปพัฒนาเป็นหลักสูตรการเรียนรู้ การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์การเมือง หรือแม้แต่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมที่อิงจากข้อมูลวิจัย (Research-based products) เช่น การนำตัวละครหรือสัญลักษณ์ทางการเมืองในภาพมาสื่อสารใหม่ในรูปแบบดิจิทัล เพื่อให้คนรุ่นใหม่เข้าใจถึงพลวัตของรัฐ สิทธิ และหน้าที่ ผ่านรากเหง้าของตนเอง

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “รัฐศาสตร์ในจิตรกรรม: กระบวนการวิเคราะห์เชิงสร้างสรรค์ กรณีศึกษา จิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดบุญวาทย์วิหาร” ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้ที่แสดงถึงความเชื่อมโยงเชิงลึกระหว่างมรดกทางศิลปกรรมกับโครงสร้างอำนาจและวิถีชีวิตในบริบทประวัติศาสตร์ลำปางและรัฐไทย โดยสามารถจำแนกเป็นองค์ความรู้หลักได้ดังนี้

ภาพ 3

แผนผังการวิเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา (New Knowledge Flow Chart)

กระบวนการวิเคราะห์ 6 ขั้นตอน

1. การสถาปนาอำนาจผ่านอุดมการณ์ธรรมราชา (Hegemonic Construction of Dhammaraja)

องค์ความรู้ประการแรกคือการค้นพบว่า จิตรกรรมฝาผนังทำหน้าที่เป็น “พื้นที่ประทับอุดมการณ์” (Ideological Imprinting Space) ที่ทรงพลัง ผลการวิเคราะห์ภาพพุทธประวัติและชาดกจำนวน 81 ภาพ ชี้ให้เห็นว่าศิลปะได้ถูกนำมาใช้เพื่อสถาปนาความชอบธรรม (Legitimation) ให้กับชนชั้นปกครองผ่านแนวคิด “ธรรมราชา” โดยการฉายภาพกษัตริย์และเจ้าเมืองในฐานะองค์อัครศาสนูปถัมภกที่เปี่ยมด้วยบุญบารมี ความกลมลึกในประเด็นนี้คือการเห็นพลวัตของ “อำนาจที่นุ่มนวล” (Soft Power) ในช่วงรัชสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งเป็นยุคแห่งการรวมศูนย์อำนาจจากท้องถิ่นสู่ส่วนกลาง จิตรกรรมได้กลายเป็นเครื่องมือในการประนีประนอมอำนาจระหว่าง “ส่วนกลาง” (กรุงเทพฯ) และ “ส่วนภูมิภาค” (นครลำปาง) โดยใช้ความศรัทธาทางศาสนาเป็นจุดเชื่อมโยง เพื่อลดทอนความขัดแย้งเชิงโครงสร้างและสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบจงรักภักดีที่มีอัตลักษณ์ท้องถิ่นผสมผสานอยู่

2. ปรากฏการณ์ “เศรษฐกิจแห่งบุญ” (The Phenomenon of Merit Economy)

งานวิจัยชิ้นนี้ขยายพรมแดนความรู้สู่มิติเศรษฐศาสตร์การเมือง โดยพบปรากฏการณ์ที่ผู้วิจัยนิยามว่า “เศรษฐกิจแห่งบุญ” (Merit Economy) ซึ่งสะท้อนผ่านรายละเอียดในภาพเวสสันดรชาดก องค์ความรู้ที่ค้นพบคือ กระบวนการเปลี่ยน “ทุนทางวัตถุ” (Material Capital) ให้กลายเป็น “ทุนทางสัญลักษณ์” (Symbolic Capital) ของชนชั้นนำลำปาง รายละเอียดของภาพเขียนที่แสดงถึงความมั่งคั่งของเศรษฐกิจหัวเมืองเหนือ ทั้งการค้าไม้และวิถีชีวิตขุนนาง มิได้สะท้อนเพียงความร่ำรวย แต่แสดงถึงกลยุทธ์การบริหารทรัพยากรที่นำความมั่งคั่งทางโลกกลับมาหล่อเลี้ยงสถาบันศาสนาเพื่อแลกกับความมั่นคงทางอำนาจและสถานะทางสังคม องค์ความรู้นี้ช่วยให้เข้าใจว่าศิลปะในศาสนสถานมิได้เกิดจากความศรัทธาที่บริสุทธิ์เพียงอย่างเดียว แต่มีมิติของการจัดการทรัพยากรและการสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจสังคมกำกับอยู่เบื้องหลัง

3. จิตรกรรมในฐานะ “เอกสารทางสังคมและพลวัตสมัยใหม่” (Visual Social Archive)

ในเชิงสังคมศาสตร์ องค์ความรู้ที่ได้รับคือการมองจิตรกรรมในฐานะ “จดหมายเหตุภาพถ่ายทางสังคม” (Visual Social Document) ที่บันทึกรอยต่อของการเปลี่ยนผ่านวัฒนธรรมล้านนาไปสู่ความวิไล (Civilization) ตามมาตรฐานสากล การแทรกรายละเอียดการแต่งกายแบบยุโรป สถาปัตยกรรมตะวันตก และเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้าไปในฉากพุทธประวัติโบราณ สะท้อนถึงการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Cultural Diffusion) ที่มีผลต่อการจัดลำดับชั้นทางสังคม (Social Stratification) การวิเคราะห์ภาพ “กาก” หรือตัวประกอบชาวบ้านยังเผยให้เห็นพื้นที่ของวัฒนธรรมราษฎร์ที่ซ้อนทับอยู่กับวัฒนธรรมหลวง แสดงถึงความพยายามของสามัญชนในการสอดแทรกอัตลักษณ์และอารมณ์ขันเพื่อตอบโต้กับโครงสร้างอำนาจที่เข้มงวด ทำให้จิตรกรรมฝาผนังวัดบุญวาทย์วิหารมีสถานะเป็นพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) ที่บันทึกความเคลื่อนไหวของทุกชนชั้นในสังคมลำปางยุคอาณานิคม

4. นวัตกรรมแห่งการตีความ: รัฐศาสตร์เชิงสร้างสรรค์ (Creative Political Science)

องค์ความรู้สุดท้ายที่ถือเป็นคุณูปการใหม่ต่อแวดวงวิชาการ คือการเสนอโมเดล “รัฐศาสตร์เชิงสร้างสรรค์” ซึ่งเป็นกระบวนการวิเคราะห์ที่ก้าวพ้นจากการเรียนการสอนในตำราสู่การตีความเชิงสัญลักษณ์ผ่านสื่อทัศนศิลป์ องค์ความรู้นี้เสนอว่า “การอ่านภาพ” (Visual Literacy) คือทักษะสำคัญในการทำความเข้าใจการเมืองไทย กระบวนการถอดรหัส 3 ระดับ (ประจักษ์นิยม-อุดมการณ์นิยม-ประยุคนิยม) ที่ได้จากงานวิจัยนี้ สามารถนำไปใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นทั่วประเทศ เพื่อคืนชีวิตให้

มรดกทางวัฒนธรรมกลับมาทำหน้าที่เป็น “บทเรียนทางการเมืองที่มีชีวิต” ซึ่งช่วยสร้างความตระหนักรู้ในสิทธิหน้าที่ และพลวัตอำนาจให้กับพลเมืองในยุคปัจจุบันได้อย่างลุ่มลึกและเป็นรูปธรรม

ดังนั้นองค์ความรู้จากการวิจัยนี้พิสูจน์ให้เห็นว่า จิตรกรรมฝาผนังวัดบุญวาทย์วิหารมิได้เป็นเพียงเงาสท้อนของอดีต แต่คือโครงสร้างทางความคิดที่กำหนดทิศทางของอำนาจและสังคมไทย ซึ่งต้องอาศัยการวิเคราะห์แบบสหวิทยาการเพื่อเข้าถึงความหมายที่ซ่อนอยู่ได้รอบรู้ทุกแง่มุมต่อไป

ข้อเสนอแนะ

เพื่อให้ผลการวิจัยเรื่อง “รัฐศาสตร์ในจิตรกรรม: กระบวนการวิเคราะห์เชิงสร้างสรรค์ กรณีศึกษา จิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดบุญวาทย์วิหาร” เกิดประโยชน์สูงสุดในวงกว้าง ผู้วิจัยได้กำหนดข้อเสนอแนะแบ่งออกเป็น 3 ส่วนหลัก ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ (Academic Recommendations)

การบูรณาการสหวิทยาการ: ควรมีการส่งเสริมการศึกษาวิจัยในลักษณะสหวิทยาการ (Interdisciplinary) ระหว่างรัฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมานุษยวิทยา กับศิลปกรรมศาสตร์ให้มากขึ้น เพื่อก้าวพ้นการศึกษาศิลปะในเชิงสุนทรียภาพเพียงอย่างเดียว ไปสู่การวิเคราะห์ “การเมืองเรื่องของสัญลักษณ์” (Politics of Symbols) ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจพลวัตอำนาจในประวัติศาสตร์ไทยได้อย่างรอบด้าน

การพัฒนาทฤษฎีการสื่อสารอำนาจท้องถิ่น: ควรมีการนำผลการวิจัยไปขยายผลเพื่อพัฒนาเป็นทฤษฎีหรือกรอบแนวคิดเกี่ยวกับ “รัฐศาสตร์ภาคปฏิบัติในระดับท้องถิ่น” โดยเฉพาะการใช้ศาสนสถานเป็นเครื่องมือสร้างความชอบธรรม (Legitimacy) เพื่อเปรียบเทียบกับบริบทของหัวเมืองอื่นในประเทศไทย ว่ามีการสร้างชุดคำอธิบายทางการเมืองที่เหมือนหรือต่างจากนครลำปางอย่างไร

การสร้างนิยามใหม่ของรัฐศาสตร์เชิงสร้างสรรค์: ควรมีการส่งเสริมการทำวิจัยที่เน้นกระบวนการ “วิเคราะห์เชิงสร้างสรรค์” (Creative Analysis) เพื่อให้วิชารัฐศาสตร์สามารถเข้าถึงได้ง่ายผ่านการถอดรหัสสื่อทัศนศิลป์ ซึ่งจะเป็นการเปิดพรมแดนใหม่ของการศึกษารัฐศาสตร์ที่ไม่จำกัดอยู่เพียงในตำรา

2. ข้อเสนอแนะด้านการประยุกต์ใช้ในมิติต่าง ๆ (Applied Recommendations)

ด้านการศึกษา: สถาบันการศึกษาและมหาวิทยาลัยในพื้นที่ควรมีการนำองค์ความรู้จากจิตรกรรมฝาผนังวัดบุญวาทย์วิหาร ไปบูรณาการในรายวิชาที่เกี่ยวข้อง เช่น รัฐศาสตร์เบื้องต้น ประวัติศาสตร์การเมือง และวิศวกรรมสังคม (Social Engineer) เพื่อให้ผู้เรียนเห็นภาพตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมในท้องถิ่นควรพัฒนา “คู่มือการเรียนรู้รัฐศาสตร์จากภาพ” หรือสื่อดิจิทัลคอนเทนต์ (Digital Content) ที่สรุปเนื้อหาการถอดรหัสสัญลักษณ์เชิงอำนาจ เพื่อเป็นสื่อการสอนที่ทันสมัยและกระตุ้นการคิดวิเคราะห์ (Critical Thinking) ให้แก่เยาวชน

ด้านการท่องเที่ยว: ควรมีการยกระดับวัดบุญวาทย์วิหารให้เป็น “แหล่งเรียนรู้ทางการเมืองและสังคม” มากกว่าเพียงแค่สถานที่ท่องเที่ยวทางศาสนา โดยการจัดทำป้ายอธิบายภาพ (Storytelling) ที่สอดแทรกมิติด้านประวัติศาสตร์การเมืองและวิถีชีวิตฝึกอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่นหรือมัคคุเทศก์น้อยให้มีความรู้ในการ “ถอดรหัสภาพ” เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) ที่สร้างมูลค่าเพิ่มผ่านการแปลความหมายที่ลึกซึ้ง (Interpretation)

ด้านการอนุรักษ์: การอนุรักษ์ในยุคสมัยใหม่ไม่ควรหยุดเพียงการซ่อมแซมโครงสร้างทางกายภาพ แต่ต้องมีการ “อนุรักษ์ความหมาย” (Semantic Conservation) โดยการทำฐานข้อมูลดิจิทัล (Digital Archive) จัดเก็บภาพถ่ายความละเอียดสูงพร้อมคำอธิบายเชิงวิเคราะห์ เพื่อป้องกันการสูญหายของรหัสลับทางประวัติศาสตร์หากตัวภาพจริงเสื่อมสภาพตามกาลเวลา ส่งเสริมให้ชุมชนและคณะสงฆ์มีส่วนร่วมในการบริหาร

จัดการพื้นที่พระอุโบสถในฐานะ “พิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต” เพื่อสร้างความรู้สึกรู้สึกเป็นเจ้าของและความตระหนักในคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงรากเหง้าของตนเอง

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาค้างต่อไป (Suggestions for Future Research)

การเปรียบเทียบเชิงพื้นที่: ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบกิจกรรมผ่านงานในวัดอื่น ๆ ที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5-6 ในเขตมณฑลพายัพ เพื่อวิเคราะห์ว่า “นโยบายรวมศูนย์อำนาจ” ส่งผลต่อการเปลี่ยนรูปศิลปะในแต่ละท้องถิ่นเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร

การศึกษาเชิงปริมาณหรือการรับรู้: ในการวิจัยครั้งต่อไปอาจเพิ่มการศึกษาเชิงปริมาณเพื่อสำรวจ “การรับรู้และความเข้าใจ” ของคนรุ่นใหม่ที่มีต่อสัญลักษณ์ทางการเมืองในจิตรกรรม เพื่อนำข้อมูลมาพัฒนาสื่อการเรียนรู้ให้ตรงกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย

การวิจัยเชิงสร้างสรรค์และนวัตกรรม: ควรมีการศึกษาเพื่อพัฒนา “ผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม” (Cultural Products) เช่น สื่อความจริงเสมือน (VR/AR) หรือการออกแบบสินค้าเชิงสร้างสรรค์ที่ได้แรงบันดาลใจจากสัญลักษณ์ทางการเมืองในภาพจิตรกรรม เพื่อเป็นการสร้างรายได้กลับคืนสู่ชุมชนและวัดอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

จักษ์ พันธุ์เพชร. (2557). รัฐศาสตร์. ปีทีเอส เพรส.

ปริตตา ก่ออนันตกุล. (2536). ภาษาของจิตรกรรมไทย [รายงานการวิจัย]. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ปฏิเวธ เสาร์คง, นิรันดร์ จันทวงศ์, เผ่าไทย พันธุ์คง, และณัฐพงษ์ ยาละ. (2565). โครงการล้านนาใหม่: การสร้างสรรค์ทางศิลปวัฒนธรรมเพื่อเศรษฐกิจสร้างสรรค์ [รายงานการวิจัย]. มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง.

อนันต์ อุปสอด, และศยามล อินทียศ. (2567). รัฐศาสตร์ในจิตรกรรม: กระบวนการวิเคราะห์เชิงสร้างสรรค์กรณีศึกษาจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดบุญญาวาสวิหาร พระอารามหลวง จังหวัดลำปาง [รายงานการวิจัย]. มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง.

Edelman, M. (1995). *From art to politics: How artistic creations shape political conceptions*. University of Chicago Press.

Inglehart, R. (1997). *Modernization and postmodernization: Cultural, economic, and political change in 43 societies*. Princeton University Press

Weber, M. (1978). *Economy and society: An outline of interpretive sociology* (G. Roth & C. Wittich, Eds.). University of California Press.